

„Így nem lehet öntudatos cigány polgárrá válni”

Fontosak a megemlékezések, de az identitást alapvetően a pozitív értékekre, nem az áldozati szerepre kell építeni – hangsúlyozza Kállai Ernő társadalomkutató, volt kisebbségi ombudsman.

Czene Gábor
Népszava

Tatárszentgyörgyön 2009. február 23-án rasszista gyilkosok agyonlőtték Csorba Róbertet és kisfiát, Robikát. A romák elleni sorozatgyilkosság összes áldozatára emlékezünk ezen a napon. Bármikor megismétlődhet?

A társadalmi folyamatok kiszámíthatatlanok, de ebben a pillanatban nem érzékelek ilyen szituációt. A kétezres évek második felében a politikai közbeszédben hangsúlyozottan megjelent a cigányellenesség. Napjainkban más típusú kampányok folynak.

A kettős gyilkosság előtt a jobbikos Magyar Gárda éppen Tatárszentgyörgyön tartott felvonulását. Galgagyörkön – a legelső, áldozatot még nem követelő támadás helyszínén – előzőleg Bayer Zsolt készített cigányok ellen hergelő riportot. Az elkövetőkön kívül kit terhel még felelősség?

Az előbb arra utaltam, hogy létezett egy párt, amely a saját építkezéséhez használta a romákkal szembeni uszítást. Napirenden voltak a különféle felvonulások és demonstrációk, amelyek „a

többséggel együtt élni nem tudó cigányok” megfélemlítésére irányultak. Ha jól tudom, a napokban a Jobbik egyik politikusa is elismerte, hogy szándékosan szították az indulatokat.

Jól tudja. Gyöngyösi Márton, a Jobbik frakcióvezetője azt nyilatkozta a Válaszonline.hu-nak, hogy „akkoriban tudatosan játszottunk rá a rasszista, antiszemita érzésekre”.

Szerintem ez volt a meghatározó. A gyilkosságok a felfokozott társadalmi hangulat lecsapódásának is tekinthetők.

Tíz év telt el azóta. Sikerült közelebb jutnunk annak megértéséhez, hogyan történhetett ez meg Magyarországon?

Nem magamat akarom reklámozni, de annak idején kidolgoztam egy konfliktusmodellt. Ennek az a lényege, hogy a gazdasági válságokkal összefüggésben az etnikai ellentétekben megnyilvánuló társadalmi konfliktusok is ciklikusan ismétlődnek. A rendszerváltás utáni években volt az első ilyen felfutás, amikor rengetegen elvesztették a munkahelyüket. A 2008-as válság környékén újra felerősödött a cigányellenesség. Most, hogy viszonylagos gazdasági prosperitás van, megint nyugodtabb a helyzet.

Mennyire vált a tragédia a teljes magyar társadalom, vagy akár a romák kollektív emlékezetének részévé?

Kevésbé. Meglehet, hogy ehhez kevés is tíz év. Az emlékezésnek van egy többségi – főleg értelmiségi körökben kialakult – narratívája. Jó lenne, ha mi, romák is megteremtenénk a sajátunkét.

Miben különbözik a kettő?

Minden más esetben is lényeges, a romák elleni sorozatgyilkosság ügyében különösen az, hogy ne csak többségi szempontból ismerjük meg és dolgozzuk fel az eseményeket. Egyébként azt látom, hogy a roma közösségek számára a tíz évvel ezelőtt átélt trauma kezd az identitásképzés részévé válni. Döntően még mindig kívülről oktrojált, a tömegmédia által közvetített sztereotípiák határozzák meg a romák önképét. Nagy szükség van olyan új identitásra, amit a romák maguk hoznak létre. Ezért fontosak a megemlékezések. Persze, a pozitív értékeknek kell meghatározónak lenniük, áldozati szerepre nem érdemes identitást építeni.

Bizonyára vannak, akik most arra gondolnak, hogy „bezzeg a cigányok által elkövetett gyilkosságokról nem beszélünk”. Mit lehet kezdeni ezekkel a véleményekkel?

Nyilvánvaló, hogy más megítélés alá esik egy köztörvényes bűncselekmény és egy rasszista, a társadalom alapjait megrongató gyilkosságsorozat. Ezzel együtt az a meggyőződésem, hogy semmit sem szabad a szőnyeg alá söpörni. Mindenről nyíltan beszélni kell – természetesen nem útszéli, hanem kulturált stílusban –, ami az embereket foglalkoztatja. Az említett témában régebben volt is egy javaslatom.

Az adatvédelmi biztossal közösen benyújtott egy részletes koncepciót, ami arról szólt, hogy – megfelelően szabályozott módon – a börtönökben is vezessék be az etnikai nyilvántartást.

Szerettem volna, ha nem hiedelmek és előítéletek, hanem tények alapján vitatkozunk a romák bűnözéséről. Csak annyit értem el, hogy majdnem megköveztek érte.

Az előítéletes gondolkozásra építő felelőtlen politizálás következtében alapvető erkölcsi gátak omlanak le, és ez nyilvánvaló táptalaja az erőszakos cselekményeknek – írta még kisebbségi ombudsmanként Tatárszentgyörgy után. Érzékeli bármifajta jelét annak, hogy erősödött volna az immunitás a gyűlöletkeltéssel szemben?

A tudományban jól ismert a „morális pánik” elmélete, ami azt elemzi, hogyan lehet felerősíteni, a gyűlöletig fokozni a kiszemelt csoportokkal szembeni ellenszenvet. Biztos vagyok abban, hogy – ha valakinek ez a célja – a romák elleni utálatot is gyorsan magasabb hőfokra lehet kapcsolni.

A megbélyegzés manapság egyre újabb és újabb szintereken jelenik meg. Mivel ön tagja volt a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) elnökségének, az egyik kormánypárti sajtótermék „Soros embereként” vette lajstromba. Milyen reakciókat kapott a környezetéből?

Nem tapasztaltam sem ellenérzést, igaz, különösebb szolidaritást sem. Engem se nagyon rázott meg a dolog.

Soltész Miklós államtitkár és Farkas Félix roma szószóló a minap a parlamentben nem győzött lelkendezni, hogy mennyire jó a nemzetiségek, azon belül is a cigányság helyzete. Tényleg így lenne?

A cigányok általános helyzetéről keveset tudunk, az utolsó országos felmérés 2005-ben készült, még Kemény István szociológus vezetésével. Azóta csak periférikus kutatásokat végeztek. Kétségtelen tény, hogy a nemzetiségek állami támogatása jelentősen emelkedett, de azt nem tudom megmondani, hogy a romák életében ez milyen eredményeket hozott.

Milyen állapotban van a roma önszerveződés?

A kérdés inkább az, hogy van-e egyáltalán roma önszerveződés.

Miért, nincs?

A Facebookon léteznek civil kezdeményezések, de úgy veszem észre, nincs mögöttük társadalmi bázis. Generációváltás zajlik, az új korosztályhoz tartozók – például a roma szakkollégiumokból érkező fiatalok – még keresik a helyüket. Az a baj, hogy többnyire két rossz megoldás közül választanak. Az egyik az, hogy elmenekülnek a roma közéletből, és amennyire lehet, asszimilálódnak, beolvadnak a magyar társadalomba. A másik lehetőség:

cigányként elhibázott szocializációs mintát követnek, a többségi elvárásoknak való megfelelési kényszer határozza meg a magatartásukat. Így nem lehet öntudatos cigány polgárrá válni.

Márpedig korábban éppen ön mondta, hogy le kell számolni az illúziókkal: a romák senki másra, csak magukra számíthatnak.

Most is ezt mondom. Nincs általános érvényű recept, mindenhol más és más megoldást kell találni a helyi közösségek gondjaira. Az eddigi programok főként a mélyszegénységben élők megsegítésére irányultak, amit azonban tévedés lenne integrációnak nevezni. Az ilyen programok – bármennyire tiszteletre méltóak is – pusztán az éhenhalás megakadályozását szolgálják. Ahhoz, hogy valódi integrációról beszélhessünk, valamiféle egzisztenciára is szükség lenne. Újra kell gondolni a stratégiánkat, és pont az a bajom, hogy nem nagyon látom azokat a fiatal roma értelmiségieket, akik képesek lennének erre.

Milyen stratégiára gondol?

Az iskolai szegregációt például nem lehet kizárólag pereskedéssel, a többségi társadalom ellenében megszüntetni. Nem ellenségeket, hanem szövetségeseket kell keresni ehhez a küzdelemhez. Ilyen szövetségesek lehetnek a pedagógusok. Ahhoz, hogy az integráció megvalósuljon, előbb a romák tömegeit is alkalmassá kell tenni rá.

Jó pár éve műhelyt szervezett roma tudományos kutatók számára. Mi lett ezzel?

A műhely már nem létezik. Röviden csak annyit: ellehetetlenítette a közeg.

Azon túl, hogy a Szegedi Tudományegyetemen tanára, az MTA Kisebbségkutató Intézetének is a munkatársa. Tudja már, hogy mi lesz az intézet sorsa?

Senki sem tudja. Személyes véleményem az, hogy ebben a formában nem fog tovább működni.

Népszava, 2019. 02. 23.

https://nepszava.hu/3026571_igy-nem-lehet-ontudatos-cigany-polgarra-valni